

IN GESPREK MET EEN OUDE LEERMEESTER

Frans Vercauteren

Een vitale bron voor de geschiedenis van ons schoolvak, zo mogen we dr. Frans Vercauteren in meerdere opzichten wel noemen. De Waalwijkse historicus (1927) was ruim veertig jaar actief als geschiedenisdocent aan het Dr. Mollercollege te Waalwijk. Hij schreef schoolboeken en was actief in de VGN. Sinds zijn pensionering in 1992 zat hij nog geen dag stil.

Jan van Oudheusden is oud-hoofdredacteur van *Kleio*. Voor dit jubileumnummer interviewde hij zijn oud-collega over het onderwijs in de jaren zestig.

Dr. F.E.M. Vercauteren is bij generaties scholieren een bekende naam, dankzij de lesmethode *Mensen en Machten* die hij samen met zijn Waalwijkse collega A. Adang schreef. Frans Vercauteren bewoont met zijn echtgenote nog altijd een huis pal naast de school, in een lommerrijk laantje met riante tweekappers die zijn schoolbestuur ruim vijftig jaar geleden voor docenten liet bouwen. Dát was nog eens beleid om de docent aan

de school te binden. Vercauteren kon vanuit zijn lokaal naar zijn vrouw zwaaien. Waalwijkers kennen hem ook goed als lokaal-historicus, die onder meer de redactie voerde van het fraaie jubileumboek *Waalwijk, 700 jaar kloppend hart van de Langstraat* (2003).

Op een mooie zomermiddag maak ik met mijn oud-collega Frans een speurtocht terug in de tijd, naar de

DE JAREN '60

prille jaren van zijn leraarschap. Zijn baan, vanaf 6 april 1951 aan de toenmalige katholieke hbs (hogere burgerschool), mms (middelbare meisjesschool) en later ook het gymnasium, dankte de jonge historicus aan het feit dat een geschiedenisdocente ging trouwen. In 1951 was dat voor vrouwelijke ambtenaren nog automatisch reden voor eervol ontslag. 'Ervaring had ik absoluut niet, alleen een diploma als vaandrig bij de verkennerij. Dezelfde middag dat ik in Waalwijk werd aangenomen, kreeg ik ook een betrekking aangeboden aan twee lycea in Den Bosch. Zo had ik bijna een volle baan, veertien dagen na mijn afstuderen!'

Mer welke methodes werkte je?

'In eerste instantie met de methode van A. Commissaris. Algemene én vaderlandse geschiedenis. Uit dat boek had ikzelf nog les gehad! Het was veel te moeilijk voor die leerlingen, maar ik wist niet beter. Mijn oudere collega hanteerde daarom een boekje van de ulo (voorloper mavo) voor hbs-A! Hij deed de vierde klas, ik mocht daarna zijn vijfde klas overnemen. Zo werd ik meteen met een kennisachterstand bij mijn leerlingen geconfronteerd. Daar kwam nog bij dat die collega erg katholiek was. Toen Jan Romein met een schoolboek uitkwam (*Hoofdwegen der Geschiedenis* van Blonk, Romein en Oerlemans, jvo), een goed boek, up-to-date, met maatschappelijke en cultuurhistorische aspecten, sprak die collega een veto uit: 'Die communist, Romein, dat kan niet!' Met veel pijn en moeite is uiteindelijk *Novem, Wereld in Wording*, ingevoerd voor de hogere klassen. In dat auteursteam zaten personen die ook aan de wieg hebben gestaan van de VGN.'

Hoe zat jouw les didactisch in elkaar? Was het pout vertellen rond om de leerstof, of kon je de actualiteit erbij halen?

'Je moet onderscheid maken tussen de mms en de rest. Op de mms had je als docent meer vrijheid dan op de hbs. De eerste drie klassen had je een programma om tot ongeveer het jaar 1800 te komen. Je was vrij om je eigen accenten te leggen, dat leverde speelruimte op. Maar in de hogere klassen zat je vast aan de rijkseisen. Dat was examenstof die begon in 1648 en doorliep tot in het heden. Het moest vooral gericht zijn op de culturele aspecten van de geschiedenis. Dat is een containerbegrip, je kunt er van alles instoppen. Op de mms had je soms heel intelligente meisjes, en dan kwam je tot een hele leuke invulling van je lesstof. Ik gaf veel aantekeningen, omdat Commissaris zo moeilijk was. Die aantekeningen schreef ik op het bord, met de nodige tussenruimte zodat het overnemen gemakkelijk ging. Dat is de basis van mijn lessen gebleven.

Op de hbs en het gymnasium zat je veel meer vast aan het voorgeschreven niveau. In de derde klas kreeg je leerlingen die kranten gingen lezen en zo, en dan kon je met krantenkoppen hele discussies uitlokken over actuele onderwerpen. De actualiteit heb ik altijd belangrijk gevonden, dat zit in mij. De Hongaarse Opstand, de Cuba-crisis, daar haakte je op in en daarvan probeerde je de achtergronden te geven. Of je relateerde die thema's aan verhalen uit het verleden. Dat deed ik als middelbare scholier al. In mijn examenklas werd het Wener Congres behandeld, en in het proefwerk heb ik dat vergeleken met de oprichting van de HVN die toen net bezig was.'

Welke hulpmiddelen had je behalve het schoolbord en het krijt?

'Ik had zo'n oude toverlantaarn, daar heb ik tot mijn pensioen mee gewerkt. Dia's kon je er per stuk in- en uitschuiven. Ik heb vanaf het begin met visuele hulpmiddelen gewerkt. We hadden op school ook een apparaat dat men epidiascoop noemde, daar kon je een heel boek instoppen. Wilde je dat gebruiken, moest je van lokaal ruilen. Je had verder ook een ruime keuze aan landkaarten. Verder lagen er wat platenatlassen, met hunebedden en zo. Wolters-Noordhoff gaf die tijd ook grote vellen met platen uit, daaruit kon je illustraties laten knippen om in de schriften te laten plakken. Ik kwam laatst nog een oud-leerling uit 1954 tegen in de boekhandel, en die begon daarover! Hij had dat schrift nog bewaard omdat hij het vak zo leuk had gevonden.'

Die dekselse gecommiteerde!

Ei was geen centraal schriftelijk?

'Nee, je had een mondeling examen van twintig minuten, en op de mms een half uur. Dat mondeling was voorgeschreven. Er zat een gecommiteerde bij (officieel toezienaar - jvo). Ik heb altijd betreurd dat die gecommiteerden niet steeds even deskundig waren. Je kon bij mms-examens een brave notaris treffen, of een huismoeder die wel eens voor de klas had gestaan. Op de hbs had je mensen uit het onderwijs zelf, ook wel van de universiteit afkomstig, maar die niet per se jou vak hadden gedoceerd. Ik heb met die

mannen wel eens ruzie gehad. Dan was zo'n man niet van de moderne literatuur op de hoogte. Tussen twee kandidaten door zat je dan met je gecommitteerde te bakkeleien. Op het gymnasium had je in de regel wel universitaire docenten, maar die zaten vaak bij meerdere examenvakken. Ik had de beste resultaten als er gecommitteerden bijzaten - zoals bijvoorbeeld professor Manning - die ter zake kundig waren, die konden de kennis van de leerling het beste beoordelen.'

In 1956 promoveerde de jonge Vercauteren op een Nijmeegs proefschrift over de aanleg van de straatweg van 's-Hertogenbosch naar Luik in de achttiende eeuw. Het grootste deel van zijn promotieonderzoek deed hij naast zijn baan, in een vrijgeroosterde lesdag. Zijn schoolleiding vond het fantastisch. De klassen mochten

Y; het gezelschap werd in groepen verdeeld en er werd levendig gediscussieerd.

De tweede manier was de organisatie van de post-academiale colleges in diverse steden. Ik ben in Den Bosch lange tijd kringvoorzitter geweest. Je kon dan zelf de sprekerslijst samenstellen. Gemiddeld kwam de kring Den Bosch van de VGN een keer of vier per jaar bijeen. Later ben ik namens de VGN ook in andere kringen gaan kijken of de sprekers het goed deden, en dan moest ik daarover rapporteren. Het was jammer dat het ministerie die colleges nooit verplicht gesteld heeft. Het bleven vrij kleine kringen, zo tussen de tien en twintig docenten per keer. Maar het hield je scherp. Waar moest je anders je kennis vandaan halen? In mijn herinnering was Kleio de eerste jaren niet meer dan een soort mededelingenblad. Naderhand is het blad pas artikelen en boekbesprekingen gaan publiceren.'

Maar je kon je kennis toch ook uit de literatuur en de tijdschriften halen?

'Kijk, wat de VGN bood was: direct bruikbare info voor in je les. Neem de Sovjet-Unie. Als je over zo'n thema drie dagen lang een congres had bijgewoond, met specialisten, dan had je een schat aan informatie. Thuis kon je de gepubliceerde lezingen nog eens natrekken. In een paar uur tijd was je bijgepraat, bovendien kreeg je tips voor boektitels.'

Mensen en Machten

De lesmethode *Mensen en Machten* van Adang en Vercauteren zag het licht in 1962. Uitgeverij Meulenhoff had kort tevoren *Fasen en Facetten* uitgebracht, als leerboek voor de hogere klassen. De mensen van Meulenhoff zochten auteurs met een universitaire opleiding, en via de Nijmeegse professor L.J. Rogier kwamen ze bij diens promotus Vercauteren terecht, die bereid was een hoofdstuk over de tweede industriële revolutie te schrijven. De auteur kreeg al snel het verzoek of hij ook voor de onderbouw een nieuwe methode wilde schrijven. Zo ontstond *Mensen en Machten*, met een heldere opzet: in elk hoofdstuk een leertekst, korte kennisvragen, en een keur van leesteksten. In eerste instantie louter een onderbouwmethode; pas jaren later kreeg het ook een bovenbouwdeel. Alleen de titel al was een vondst.

'Op die titel ben ik gekomen tijdens de heilige mis! Vlak voor de consecratie wordt die uitdrukking soms in een gebed genoemd. Het nieuwe van dat lesboek, vergeleken met *Novem* was, dat de contouren van de Mammoetwet toen al duidelijk werden. Dat hield in

'Ik kwam laatst nog een oud-leerling uit 1954 tegen in de boekhandel, die zijn schrift nog had bewaard, omdat hij geschiedenis zo leuk had gevonden.'

mee naar de promotieplechtigheid. De directeur organiseerde een feestmiddag op school, met toespraakjes en met de krant erbij. Eervol voor zo'n school, al waren er destijds wel vaker docenten die hun doctorstitel behaalden.

Had je toen niet een zee aan lesuren?

'Dat klopt niet helemaal, maar wel voor de eerste klas: vier uren geschiedenis in de week! In de andere klassen een uur of drie. Dat betekende dat je in de eerste klas, met leerlingen die nog in een fantasiewereld leefden vol goden en helden, een heel eind kon komen. Je kon een hoop tijd besteden aan mythologie en anekdotische zaken. Ik denk daar met genoegen aan terug. Pas met de Mammoetwet is dat veranderd en gingen we van vier naar twee lesuren.'

De VGN opende door toevergeefs tegen, Was je vanaf het begin lid van die club?

'Ja hoor, aan de VGN heb ik heel veel te danken. Vooral omdat de VGN destijds heel veel aandacht besteedde aan het up-to-date houden van de kennis van de docent. Dat deden ze op twee manieren. De eerste manier was: minstens eenmaal per jaar een groot congres ergens in Driebergen-Zeist of zo. Die congressen begonnen soms al op donderdagmiddag, en liepen door tot zaterdagmiddag. Ik kreeg er vrij voor. Er kwam een keur aan hoogleraren. Ze zochten het vaak zo uit dat de ene hoogleraar mening X verkondigde en de andere mening

DE JAREN '60

dat tot en met de derde klas iedereen geschiedenisles zou krijgen. Daarna konden de leerlingen vakken laten vallen. De dreiging was aanwezig dat leerlingen nooit verder zouden komen dan het jaar 1800. Onze methode heette semi-concentrisch. We poogden in drie jaarklassen iedereen inzicht te geven in ontwikkelingen binnen het vak geschiedenis.

Was leerlingvriendelijk taalgebruik toen ook al een doelstelling?

'Dat zat in de aard van het beestje. Je moet leerlingen op een of andere manier de kans bieden te snappen wat er in zo'n boek staat. Die leesteksten hadden ten doel leerlingen te attenderen op het gewone dagelijkse leven. In de hoofdtekst was daarvoor geen ruimte. Maar een leestekst over bijvoorbeeld eethuisjes bij de Romeinen, of voetgangersoversteekplaatsen, of graffiti: dat soort zaken interesseren de leerling. Ons idealisme was ook om ervoor te zorgen dat leerlingen je vak mooi gingen vinden, of hun neus eens een keer naar buiten gingen steken.'

Er zit ook een idool achter, dat ook sprak uit de titel van je examencahier uit 1956, 'Op weg naar eenheid in de samenleving der volken.'

'Leuk dat je dat eruit haalt. Dat heeft te maken met mijn mensbeeld: je kunt minstens proberen ertoe bij te dragen dat je medemensen ook gelukkig worden. Maar dat is hartstikke moeilijk, want heel de geschiedenis zit ook vol van bewijzen van het tegendeel. Maar er zit groei in de wereld. Probeer die in goede richting te sturen. Dat is mijn christelijke achtergrond. In die tijd was men ook nogal geïnteresseerd in polemologie. In Nijmegen hebben we bovendien een goede opleiding genoten, onder meer met het deelvak filosofie van de geschiedenis, een van de mooie aspecten van ons vak.' 'Van inspirerende tijdgenoten als president Kennedy en paus Johannes XXIII kozen we relevante teksten, maar ook van bijvoorbeeld Pascal. We waren als auteurs volkomen vrij. Onze redacteurs hebben ons nooit teruggefloten, ze waren enthousiast. Neem die teksten over het ontstaan van Hitler-Duitsland, zoals van de socioloog P.J. Bouman, die echt filmisch schreef.' 'Van het marktaandeel van *Mensen en Machten* heb ik geen idee. Kijk, *Novem* bleef bestaan, en in de jaren zeventig kwamen veel andere boeken op de markt, ook bij Meulenhoff. Kijk eens: ik ging in 1992 met pensioen, en op hetzelfde moment kreeg ik van Meulenhoff een telefoontje dat er nog een herziene druk moest komen van *Mensen en Machten*. Het boek is tot 1995 op de markt gebleven.'

*Je werkte ook met de bladen *Reflector* en *Bijzondere*.*

'Heb ik veel mee gewerkt. Mijn indruk is dat die bladen ook door VGN-mensen werden opgezet. Het was een gouden greep om de actualiteit zo bij leerlingen in de klas te brengen. Die bladen werden steeds beter. Jammer dat ze ter ziele gingen. Een leraar die daarvoor koos, gebruikte *Reflector* echt als illustratie bij zijn lessen, en gaf er opdrachten bij. Deed je dat niet, dan was het zonde van het geld, want dat moest je toen nog zelf in de klassen ophalen.'

Later kregen wij vakgenoten discussie over wat belangrijker was: kennis of vaardigheden. Waar stond jij in die discussie?

'Ik stond op het standpunt dat het belangrijk was leerlingen goede kennis bij te brengen. Kennis en perspectief. Kennis met achtergronden. Samenhang. Ik heb me eerlijk gezegd bont en blauw geërgerd aan discussies over de didactiek. Niet dat ik didactiek onbelangrijk vind, begrijp me goed, maar daar kocht je niks voor. De postacademische bijeenkomsten van de VGN zijn naar de donder gegaan vanwege het feit dat men op een gegeven moment ging overswitchen naar didactische bijeenkomsten. Daar kwamen allerlei goeroes vertellen hoe het allemaal moest! Dan ging je onbevredigd naar huis. Ik wil er wel aan toevoegen: het schriftelijk examen, daar was ik het wel mee eens. Na zo'n examen organiseerde de VGN normbesprekingsbijeenkomsten. Dat was echt een goede zaak. De VGN heeft altijd hoge ogen gegoooid!'

Tot slot

Nog eenmaal lopen we samen om het oude, karakteristieke schoolgebouw uit 1953 heen, gelegen aan statige, groene lanen. Bij de hoofdingang staat een speels bronzen beeldje van de Griekse god Pan. Aan de zijkant staat een rij reusachtige eikenbomen. Ze moeten geplant zijn ten tijde van Napoleon. 'Eeuwige zonde' vindt Frans het dat die school binnenkort elders nieuwbouw gaat plegen: omdat het management berekende dat dat goedkoper was dan aanpassingen aan het bestaande bouwwerk. Nog twee jaar, misschien drie, en dan zal de oude leermeester vanuit zijn achtertuin de schoolzoemer niet langer meer horen klinken...

